

Arkadiusz Domaszek

Udział braci zakonnych w nauczycielskim zadaniu Kościoła

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 50/1-2, 77-109

2007

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. ARKADIUSZ DOMASZK SDB
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

UDZIAŁ BRACI ZAKONNYCH W NAUCZYCIELSKIM ZADANIU KOŚCIOŁA

Treść: Wstęp. 1. Posługa słowa Bożego. 1.1. Przepowiadanie słowa Bożego. 1.2. Nauczanie katechetyczne. 2. Misyjna działalność Kościoła. 3. Wychowanie katolickie. 3.1. Szkoły. 3.2. Uniwersytety i fakultety katolickie oraz kościelne. 4. Środki społecznego przekazu. Zakończenie.

Wstęp

Zakonnicy, tak jak wszyscy inni wierni, od momentu chrztu stają się uczestnikami kapłańskiego, prorockiego i królewskiego posłannictwa Chrystusa.¹ Uczestnictwo osób zakonnych w prorockiej misji Kościoła łączy się z obowiązkiem i wrodzonym prawem Kościoła do przepowiadania Ewangelii wszystkim narodom.² Celem artykułu jest zgłębienie zagadnienia, czy bracia zakonnicy mogą i czy powinni podejmować misję nauczycielską Kościoła w wielorakich jej postaciach. Kwestia ta zostanie rozważona w odniesieniu do treści księgi trzeciej Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. Poszukiwanie możliwości udziału braci zakonnych w zadaniu nauczycielskim obejmie głównie: posługę słowa Bożego, działalność misyjną Kościoła, wychowanie katolickie oraz oddziaływanie przez współczesne środki społecznego przekazu.

---

¹ Por. *Codex Iuris Canonici, auctoritate Joannis Pauli PP. promulgatus, Kodeks Prawa Kanonicznego*. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984 (dalej KPK 1983), kan. 204 § 1.

² Por. KPK 1983, kan. 747 § 1. Zagadnienie ewangelizacji, por. Paweł VI, Adhortacja *Evangeliæ nuntiandi*, 08.12.1975, AAS 68 (1976), s. 5-76, nr 69. Problematyka ta łączy się z nową ewangelizacją, czyli z nowymi formami głoszenia Ewangelii, por. Jan Paweł II, Adhortacja posynodalna o życiu konsekrowanym i jego misji w Kościele i w świecie *Vita consecrata*, 25.03.1996, AAS 88 (1996), s. 377-486, nr 81.

„Życie zakonne laickie, zarówno dla mężczyzn, jak i dla kobiet, stanowi w całej pełni stan profesji rad ewangelicznych”.³ Zatem powołanie zakonne jest pełnym i niezależnym od sakramentu święceń.⁴ Udział w nauczycielskim zadaniu Kościoła w poniższym opracowaniu zostanie odniesiony do braci zakonnych, tj. do tych zakonników, którzy nie są naznaczeni sakramentem święceń.⁵ Zasadnicza równość zakonna nie przeszkadza w rozróżnianiu duchownych zakonnych od braci zakonnych.⁶

1. Posługa słowa Bożego

Pośród różnych form szerzenia orędzia chrześcijańskiego prawodawca kościelny wskazuje najpierw na posługę słowa Bożego, którą stanowią głównie kaznodziejskie głoszenie słowa (przepowiadanie) oraz nauczanie katechetyczne. W gronie osób współodpowiedzialnych za te zadania znajdują się osoby konsekrowane. Kan. 758 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. stanowi: „Członkowie instytutów życia konsekrowanego, na mocy własnego poświęcenia się Bogu, w sposób szczególny dają świadectwo Ewangelii i są w odpowiedni sposób powoływani przez biskupa do świadczenia pomocy w głoszeniu Ewangelii.”

Przytoczony kanon wskazuje przede wszystkim na konsekrację, która prowadzi do dawania świadectwa, do bycia znakiem Boga i Królestwa Bożego.⁷ Pojęcie „świadectwo” odnosi się do: paschalnego wymiaru życia zakonnego, znaku obecności Chrystusa w świecie, znaczenia eschatologicznego itd.⁸

---

³ Dekret o przystosowanej odnowie życia zakonnego *Perfectae Caritatis*, 28.10.1965, w: Sobór Watykański II, Konstytucje, Dekrety, Deklaracje, tekst polski, Poznań 2002, s. 264-275, nr 10. O stanie zakonnym, por. także Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen Gentium*, 21.11.1965, w: Sobór Watykański II, Konstytucje, Dekrety, Deklaracje, tekst polski, Poznań 2002, s. 105-170, nr 43. Por. także KPK 1983, kan. 588.

⁴ Por. E. Gambari, *Życie zakonne po Soborze Watykańskim II*, Kraków 1988, s. 250nn.

⁵ Zasadnicza równość mężczyzn i kobiet w życiu konsekrowanym przekłada się na ich równe prawa i obowiązki, por. KPK 1983, kan. 606: „Co się tutaj postanawia o instytutach życia konsekrowanego oraz o ich członkach, odnosi się w jednakowym stopniu do mężczyzn i kobiet, chyba, że co innego wynika z kontekstu lub natury rzeczy.” W niniejszym opracowaniu termin „brat zakonnny” dotyczyć będzie tak osób w instytutach zakonnych, jak i w stowarzyszeniach życia apostołskiego.

⁶ O odrębności braci zakonnych, por. *Vita consecrata*, nr 60.

⁷ Por. KPK 1983, kan. 573 § 1.

⁸ Por. *Vita consecrata*, nr 24-26.

Pierwszoplanowy wymiar świadectwa rozszerza możliwość dodatkowego zaangażowania braci zakonnych przez biskupa. Może on powołać i postać ich do określonych zadań posługi słowa. Można mówić o ich obowiązku świadczenia o Ewangelii, ale bez akceptacji biskupa wszelka zewnętrzna aktywność nie jest ich własnym uprawnieniem, inaczej niż u duchownych.⁹

1.1. Przepowiadanie słowa Bożego

Prawodawca kościelny nie zdefiniował terminu „przepowiadania”. Pojęcie to można scharakteryzować jako ustny przekaz żywego słowa Bożego.¹⁰ „Przepowiadanie” dotyczy tym samym głoszenia kaznodziejskiego. Pomijając udział duchownych w przepowiadaniu, na relacje braci zakonnych wobec funkcji kaznodziejskich wskazują głównie kan.: 765-767 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.

W pierwszym z nich, tj. 765, prawo ujmuje jeden tylko aspekt. Jeśli przepowiadanie ma miejsce w kościołach i kaplicach zakonników, to wymagana jest zgoda przełożonego zakonnego, właściwego według konstytucji.¹¹ Dotyczy ona zakonników (*religiosi*) we wszystkich instytutach zakonnych (na prawie papieskim i diecezjalnym); wydaje się, że nie jest ona konieczna w odniesieniu do członków instytutów świeckich i stowarzyszeń życia apostołskiego.¹² Norma ta nie wskazuje na aktywną rolę braci zakonnych w przepowiadaniu.

Wymóg kan. 765 dotyczy zakonników jako odbiorców głoszonego słowa; akceptacja głosiciela Ewangelii nie jest misją kanoniczną. Również nie jest uprawnieniem (*facultas*) dla określonej grupy podmiotów, na co wskazuje kan. 764 Kodeksu z 1983 r. Zezwolenie na przepowiadanie do zakonników prawodawca oddaje terminem *licentia*. Projekt księgi trzeciej z 1980 r. ograniczył się do jednej normy, która w niezmienionej formie znalazła się w *Schema Novissimum*, a następnie w aktualnym Kodeksie jako kan. 765.¹³

⁹ Por. *Commento al Codice di Diritto Canonico*, a cura di P. V. P i n t o, Roma 1985, s. 477.

¹⁰ Por. Z. A d a m e k, *Homiletyka*, Tarnów 1992, s. 95.

¹¹ Por. KPK 1983, kan. 765.

¹² Por. *Communicationes* 15 (1983), s. 95.

¹³ Por. *Communicationes* 29 (1997), s. 96; Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, *Codex Iuris Canonici, Schema Novissimum, Post Consultationem S. R. E. Cardinalium, Episcoporum Conferentiarum, Dicasteriorum Curiae Romanae, Universitatum Facultatumque Ecclesiarum Necnon Superiorum Institutum Vitae*

Można powiedzieć, że zasadnicze uprawnienie do przepowiadania prezbiterów i diakonów posiada swoje ograniczenia. Jeśli ma miejsce w kościołach i kaplicach zakonników, to zgoda kompetentnego przełożonego pozwala na korzystanie z ogólnego uprawnienia, w tym określonym miejscu.

Na pozytywny i zarazem czynny udział laików-zakonników w przepowiadaniu słowa Bożego wskazuje kan. 766 Kodeksu z 1983 r.: „Świeckich można dopuścić do przepowiadania w kościele lub kaplicy, jeśli w określonych okolicznościach domaga się tego konieczność albo gdy to w szczególnych wypadkach zaleca pożytek, zgodnie z przepisami wydanymi przez Konferencję Episkopatu i z zachowaniem przepisu kan. 767 § 1.”

Należy stwierdzić, że bracia zakonni – jako nieduchowni – mogą być dopuszczeni do przepowiadania w kościołach i kaplicach. Pozytywne wskazanie kan. 766 jest istotną nowością na polu kanonicznym, której nie pomniejsza obwarowanie określonymi warunkami.¹⁴ Poprzedni Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r. pozytywnie stanowił o kaznodziejstwie osób duchownych, ale jednoznacznie zabraniał tej funkcji świeckim, nawet gdy byli zakonnikami.¹⁵

Dyskusja wokół tego kanonu prowadzi do wniosku, że możliwość przepowiadania przez braci zakonnych różni się istotnie od prawa biskupów oraz uprawnienia prezbiterów i diakonów. Aktywne przepowiadanie słowa Bożego przez braci zakonnych jest udziałem w misji kościelnej. Ponieważ nie jest to ich „zwyczajna” posługa, dlatego domaga się umocowania prawnego.¹⁶ Wymaga akceptacji ze strony władzy kościelnej. Poprzednie prawodawstwo łączyło

---

Consecratae Recognitum, Iuxta Placita Patrum Comissionis Deinde Emendatum Atque Summo Pontifici Praesentatum, E Civitate Vaticana, 25 Martii 1982, can. 765.

¹⁴ Por. J. A. Fuentes, *Introducción y comentario*, w: *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, ed. A. Marzoa, J. Miras y R. Rodríguez-Ocaña, vol. III/1, Pamplona 1997, s. 107-108.

¹⁵ Por. *Codex Iuris Canonici, Pii X Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*, Typis Polyglottis Vaticanis 1956 (dalej CIC 1917), can. 1342 § 2.

¹⁶ W niektórych komentarzach można jednakże spotkać sugestie, które przepowiadanie świeckich traktują jako zwyczajne uprawnienie, por. J. A. Corriden, *Introduction and commentary*, w: *New commentary of the Code of Canon Law*, ed. J. P. Beal, J. A. Corriden, T. J. Green, New York-Mahwah 2000, s. 927; „Posługa słowa spełniana przez świeckich w formie przepowiadania i katechizowania jest ich zarówno obowiązkiem, jak i prawem. (...)”, J. Dyduch, *Udział świeckich w misji prorockiej Chrystusa i Kościoła*, *Roczniki Teologiczno Kanoniczne* 35 (1988) z. 5, s. 12.

wszelkie przepowiadanie (kaznodziejstwo) z otrzymaniem misji kanonicznej. Aktualnie prawodawca kościelny w kan. 766 stanowi, że świeckich można dopuścić do przepowiadania (*admitti possunt laici*). Nie używa zatem terminu *missio canonica* ani też *ius* (prawo biskupów). Nie stosuje tu innego określenia – *facultas*, używanego do uprawnienia prezbiterów i diakonów. Owo dopuszczenie oddaje słowo „możliwość” lub „możność”.¹⁷ Wydaje się, że jest to zwykłe pozwolenie lub zgoda odpowiedniego przedstawiciela władzy kościelnej.¹⁸ Na takie rozumienie pozwolenia, które jednakże nie jest uprawnieniem własnym (*facultas*), wskazuje również dyskusja Papieskiej Komisji Rewizji Kodeksu nad schematem z 1982 r.¹⁹ Także instrukcja z 1997 r. dotycząca współpracy świeckich w posłudze kapłanów określa, „że w żadnym przypadku nie może tu być mowy o prawie własnym, jakie przysługuje biskupom, ani o uprawnieniu, jakie mają kapłani lub diakoni.”²⁰ Na bazie ogólnej zdolności do

¹⁷ Por. P. Urso, *Il ministero della parola divina: predicazione e catechesi* (can. 781-792), w: Gruppo italiano docenti di diritto canonico – La funzione di insegnare della Chiesa, XIX Incontro di studio passo della Mendola – Trento, 29.06-03.07.1992, Milano 1994, s. 35; T. Van z e t t o, *Predicazione dei laici nelle chiese e negli oratori. Commento alle delibere CEI*, Quaderni di Diritto Ecclesiale 3 (1990) nr 1, s. 132; E. Z a n e t t i, *I laici possono predicare e insegnare nella Chiesa?*, Quaderni di Diritto Ecclesiale 2 (1989) nr 1, s. 268-270; G. F e l i c i a n i, *La prédication des laïcs dans le code*, L'Année Canonique 31 (1988), s. 125-127. W przepisach poszczególnych Konferencji Episkopatu używane są bardzo różnorodne terminy: mandat, misja kanoniczna, pozwolenie, uprawnienie czy autoryzacja, por. P. U r s o, *Il ministero della parola divina*, dz. cyt., s. 36.

¹⁸ J. A. F u e n t e s zaznacza, że współpraca świeckich koniecznie łączy się z aktem władzy hierarchicznej i zależność ta w odniesieniu do przepowiadania jest misją w ścisłym znaczeniu. Termin misja w ujęciu J. A. F u e n t e s jest być może uzależniony od sformułowania prawa Konferencji Episkopatu Hiszpanii wobec dopuszczenia świeckich do przepowiadania, por. *Introducción y comentario*, dz. cyt., s. 89, 110-111. Również J. D y d u c h mówi o misji kanonicznej, której udziela świeckim biskup. W rozumieniu tego autora: „Trzeba wszakże pamiętać, że udzielenie w tym wypadku misji kanonicznej nie jest dopuszczeniem świeckich do uczestnictwa w misji profetycznej Kościoła, gdyż takową otrzymali oni od Chrystusa. Jest ona tylko aktem prawnym porządkującym i koordynującym spełnianie misji prorockiej Kościoła, którą hierarchia wykonuje wspólnie z laikatem.”, tenże, *Udział świeckich w misji prorockiej Chrystusa i Kościoła*, dz. cyt., s. 12. O naturze tej „misji”, por. także E. S i g n o r i l e, *La predicazione dei laici e il divieto d'omelia*, Roma 1994, s. 89; E. Z a n e t t i, *I laici nel munus docendi della Chiesa*, w: *I laici nella ministerialità della Chiesa*, XXVI Incontro di Studio Centro Dolomiti „Pio X” – Borca di Cadore 28 giugno – 3 luglio 1999, a cura di Gruppo Italiano Docenti di Diritto Canonico, Milano 2000, s. 205-206.

¹⁹ Por. *Communicationes* 15 (1983), s. 95.

²⁰ Dokument międzydykasterialny, Instrukcja *Ecclesiae de mysterio*, 15.08.1997, L'Osservatore Romano 12 (1998), art. 2 § 3.

podjęcia przepowiadania bazuje konkretne pozwolenie władzy kościelnej, ale nie jest to prawo własne laikatu.²¹ Przepowiadanie braci zakonnych w kościołach i kaplicach nie może więc być postrzegane jako nauczanie prywatne – nie przemawiają oni tylko we własnym imieniu.²² Omawiane pozwolenie może pośrednio wynikać z nadania urzędu w Kościele albo być bezpośrednio udzielone do określonych wydarzeń, może być terminowe lub bezterminowe.²³

Przepowiadanie, o którym mówi kan. 766 Kodeksu z 1983 r., odnosi się do określonych miejsc świętych. Gdy dokonuje się w kościołach i kaplicach, nabiera oficjalnego i publicznego charakteru.²⁴ Również i ten aspekt wskazuje na wymóg akceptacji ze strony osób sprawujących władzę w Kościele. Analizowany kanon nie odnosi się do możliwości przepowiadania osób zakonnych poza miejscami świętymi. Poza nimi mogłaby bowiem zaistnieć postać słowa w wykonaniu braci zakonnych,²⁵ np. w domach prywatnych podczas spotkań modlitewnych, w trakcie procesji religijnych na placach i ulicach, drodze krzyżowej, ludowych nabożeństwach maryjnych itd.²⁶ To pozytywne stwierdzenie o możliwości postęgu słowa w miejscach innych niż kościoły i kaplice, należy łączyć z myślą aktualnego kan. 759, tj. dotyczącą pomocniczej roli laikatu, która dokonuje się pod zwierzchnictwem hierarchii kościelnej. Wydanie dokładniejszych norm dotyczących przepowiadania świeckich, a więc i braci zakonnych, poza kościołami i kaplicami leży w kompetencji biskupa diecezjalnego, na mocy kan. 772 § 1 Kodeksu z 1983 r. Domaga się ponadto zgody duszpasterza, który kieruje daną parafią czy grupą wiernych.²⁷

---

²¹ Por. J. A. Fuentes, *Introducción y comentario*, dz. cyt., s. 108-109; F. Cocco-palmerio, *Il ministero del parroco nel nuovo Codice*, Orientamenti Pastoralis 33 (1985) nr 5, s. 30; G. Feliciani, *La predicazione dei laici nel Codice del 1983*, w: *Las relaciones entre la Iglesia y el Estado*, Madrid 1989, s. 887-889; L. Gerosa, *Prawo Kościoła. Podręczniki teologii katolickiej (Amateca)*, t. 12, Poznań 1999, s. 118.

²² Por. E. Zanetti, *I laici possono predicare e insegnare nella Chiesa?*, dz. cyt., s. 270.

²³ Por. J. A. Coriden, *Introduction and commentary*, dz. cyt., s. 927.

²⁴ Tamże.

²⁵ Por. J. A. Fuentes, *Introducción y comentario*, dz. cyt., s. 110. Por. także: „Świeckich dopuszcza się do przepowiadania poza liturgią w kościele lub kaplicy, po uprzednim pozwoleniu ordynariusza. Warunek ten nie odnosi się do wystąpienia w innych pomieszczeniach, o czym decyduje proboszcz.”, Synod Archidiecezji Przemyskiej 1995-2000. *Statuty i aneksy*, Przemysł 2000, statut 241.

²⁶ Por. T. Vanzetto, *Predicazione dei laici nelle chiese e negli oratori*, dz. cyt., s. 131.

²⁷ Por. tamże, s. 131-132; G. Feliciani, *La predicazione dei laici nel Codice del 1983*, dz. cyt., s. 885.

Biskup diecezjalny daje przyzwolenie braciom zakonnym na przepowiadanie. To on przede wszystkim jest moderatorem całej posługi słowa w Kościele partykularnym.²⁸ Jest on tym podmiotem władzy kościelnej, który akceptuje przepowiadanie świeckich w ogólności, a także udział konkretnych braci zakonnych w tej posłudze. Kan. 766 Kodeksu z 1983 r. odnosi pozwolenie (biskupa) do norm wydanych przez Konferencję Episkopatu. Przepisy wspólne dla określonej Konferencji Episkopatu ujednolicają praktykę przepowiadania przez świeckich w danym kraju czy regionie.²⁹ Potrzeba wspólnych przepisów w określonym kraju wydaje się być szczególnie użyteczna, ponieważ pozwala uniknąć zdziwienia i niepokoju wśród wiernych, co mogłoby zaistnieć przy różnej praktyce w sąsiednich diecezjach.³⁰ Zatem wspólne przepisy wyznaczają ramy dla dalszych decyzji (pozwoleń) biskupa diecezjalnego, który na ich bazie precyzuje zastosowanie ich do konkretnych sytuacji i osób.³¹ „Kan. 766 stanowi ponadto, że należy zawsze postępować *iuxta Episcoporum conferentiae praescripta*. W tej ostatniej klauzuli cytowany kanon wskazuje zasadniczą podstawę, na jakiej ma się opierać rozeznanie rzeczywistej «konieczności» lub «użyteczności» w konkretnych przypadkach, jako że wspomniane przepisy Konferencji Episkopatu, które muszą uzyskać *recognitio* Stolicy Apostolskiej, winny wymieniać stosowne kryteria rozeznania, aby dopomóc biskupowi diecezjalnemu w podejmowaniu właściwych decyzji duszpasterskich, związanych z samą naturą urzędu biskupiego.”³²

Przykładowo Konferencja Episkopatu Włoch ustanowiła w omawianej kwestii dwa wymagania. Po pierwsze, świeccy powinni spełniać takie warunki jak: czystość wiary, przygotowanie teologiczno-duchowe, przykładność życia, zdolność do komunikowania się z innymi. Po drugie, mandat do przepowiadania świeccy otrzymują

²⁸ Kan. 756 § 2 mówi o biskupach jako moderatorach słowa Bożego w powierzonych im pieczy Kościołach partykularnych. Podobnymi moderatorami są prałaci i opaci terytorialni, wikariusze i prefekci apostołscy oraz administratorzy apostołscy, którzy jako zwierzchnicy wspólnot wiernych są zrównani w prawach z biskupem diecezjalnym, por. KPK 1983, kan. 368, 381 § 2.

²⁹ Por. P. U r s o, *Il ministero della parola divina*, dz. cyt., s. 35. Por. także dyskusję nad schematem z 1982 r., *Communicationes* 15 (1983), s. 96.

³⁰ Por. G. F e l i c i a n i, *La predicazione dei laici nel Codice del 1983*, dz. cyt., s. 883.

³¹ Por. J. A. F u e n t e s, *Introducción y comentario*, dz. cyt., s. 110-111.

³² *Ecclesiae de mysterio*, dz. cyt., art. 2 § 3.

od ordynariusza miejsca.³³ Przy takim ustaleniu Konferencji Episkopatu nie jest możliwe, aby proboszcz czy rektor kościoła mógł wydać pozwolenie świeckim na przepowiadanie słowa Bożego.

Dopuszczenie braci zakonnych do przepowiadania warunkuje konieczność albo w szczególnych przypadkach pożytek. Oba te warunki podkreślają wyjątkowość udzielenia pozwolenia na głoszenie Ewangelii w myśl kan. 766 Kodeksu z 1983 r.³⁴ Osobliwość dopuszczenia do głoszenia w kościołach i kaplicach nie może się stać regułą Kościoła: „(...) nie może to zatem stać się zwyczajną praktyką ani nie powinno uchodzić za wyraz autentycznej promocji laikatu.”³⁵

Co konkretnie oznaczają sformułowania – konieczność albo pożytek? Pierwsze z nich łączy się zwłaszcza z brakiem szafarzy,³⁶ a tym samym ze stratami duchowymi po stronie wiernych. Obok realnej nieobecności szafarzy może zaistnieć też sytuacja, kiedy są oni obecni, ale niezdolni do przepowiadania. Dotyczy to braku zdrowia, nieznamomości języka, w odniesieniu do obcokrajowców, albo niezdolności do komunikowania się z wiernymi.³⁷ Jeśli konieczność powodowana jest brakiem kapłanów i przedłuża się w czasie, to dopuszczenie braci zakonnych do przepowiadania można by łączyć z jednoczesnym dopuszczeniem do posługi lektoratu.

³³ Por. P. Urso, *Il ministero della parola divina*, dz. cyt., s. 36. Ogólne wymagania, jakie stawia Konferencja Episkopatu, dopełniają konkretne okoliczności. Gdy do małżeństw przemawia osoba świecka, konieczne jest jej osobiste przykładne życie małżeńskie. Gdy wystąpienie ma miejsce podczas wieczoru modlitewnego, to nie może się ono dokonać bez solidnej formacji teologiczno-duchowej przemawiającego itd., por. T. Van z etto, *Predicazione dei laici nelle chiese e negli oratori*, dz. cyt., s. 134-135. Zestawienie przepisów wydanych przez różne Konferencje Episkopatu, które odnoszą się do kan. 766, por. J. T. Martin De Agar, *Note sul diritto particolare delle Conferenze Episcopali*, *Ius Ecclesiae* 2 (1990) nr 2, s. 602-603. Na terenie Polski, por. *Wskazania Episkopatu Polski w sprawie udziału katolików świeckich w wykonywaniu posługi słowa*, *Miesięcznik Pastorski Płocki* 72 (1987) nr 6-8, s. 247-248.

³⁴ Por. *Ecclesiae de mysterio*, dz. cyt., art. 2 § 3.

³⁵ Tamże, art. 2 § 4.

³⁶ Por. KPK 1983, kan. 230 § 3; L. Chiappetta, *Il Codice di Diritto Canonico. Commento giuridico-pastorale*, t. II, Roma 1996, s. 18; G. Feliciani, *La predicazione dei laici nel Codice del 1983*, dz. cyt., s. 886-887. L. Gerosa łączy konieczność (w nawiązaniu do soborowego dokumentu *Apostolicam Actuositatem*) z dotkliwym ograniczeniem swobodnego działania Kościoła, por. *Prawo Kościoła*, dz. cyt., s. 117. Zaznaczyć trzeba jednakże, że kan. 766 wprost nie łączy owej konieczności z brakiem kapłanów czy z potrzebą uzupełniania ich posługi.

³⁷ Por. J. A. Coriden, *Introduction and commentary*, dz. cyt., s. 928; G. Feliciani, *La predicazione dei laici nel Codice del 1983*, dz. cyt., s. 887.

Jeśli kolejny wymóg – pożytek, dotyczy szczególnych przypadków, jest sytuacją okazijną. Jest to przepowiadanie pomocnicze z okazji np. szczególnych rocznic w społeczności, wizyty misjonarzy świeckich (braci zakonnych) we wspólnocie, czy też reprezentantów (braci zakonnych) różnych form apostołstwa, ćwiczenia duchowe, rewizje życia religijnego, wieczory modlitewne, itd.³⁸ Niekiedy z powodu małej liczby kapłanów modlitwie wspólnotowej przewodniczy katechista. Taka sytuacja również wskazywałaby na warunek użyteczności.³⁹ Niektóre Konferencje Episkopatu wymóg użyteczności łączą z kaplicami i kościołami w miejscach bardzo odosobnionych (wiejskich), do których niezwykle trudno jest dojechać. Bywa też, że normy wspólne zostawiają wskazanie użyteczności osądowi biskupa miejsca.⁴⁰

Przyzwolenie na przepowiadanie braci zakonnych w kościołach i kaplicach wyklucza jednak głoszenie homilii, która jest zarezerwowana dla kapłanów i diakonów. Świeccy na mocy kan. 767 § 1 Kodeksu z 1983 r. nie mogą głosić homilii. Czy to oznacza całkowite wykluczenie braci zakonnych od tej formy głoszenia słowa Bożego? W tym miejscu należałoby wskazać na pewną różnicę. Mogą oni głosić słowo Boże, ale z wyłączeniem możliwości przepowiadania podczas Mszy św., której częścią jest homilia.⁴¹ Takie zastrzeże-

³⁸ Por. J. A. Coriden, *Introduction and commentary*, dz. cyt., s. 928; P. Urso, *Il ministero della parola divina*, dz. cyt., s. 35-36; E. Zanetti, *I laici possono predicare e insegnare nella Chiesa?*, dz. cyt., s. 270. Por. także: „Z kolei bardzo zaleca się, by przedmiotem przepowiadania m.in. była także jedność i trwałość rodziny, jej zadania, dlatego też w tej tematyce najbardziej kompetentnymi i wiarygodnymi mogą być małżonkowie-rodzice. Zatem na pewno tutaj zaleca pożytek.”, H. Stawniak, *Udział małżonków-rodziców w kościelnej posłudze nauczania*, *Prawo Kanoniczne* 37 (1994) nr 1-2, s. 167; „Może się zdarzyć, że proboszcz będzie zmuszony odwołać się do specjalisty, a nawet do współpracownika niebędącego wyświęconym kapłanem, by wygłosił naukę na określony temat. W takim wypadku musi być jasno powiedziane, że ów mówca naucza w imieniu kapłana, który zwrócił się do niego z prośbą o tę posługę, i że korzysta z jego autorytetu.”, D. Bourgeois, *Duszpasterstwo Kościoła*, Poznań 2001, s. 373-374.

³⁹ Por. L. Gerosa, *Prawo Kościoła*, dz. cyt., s. 117.

⁴⁰ Por. G. Feliciani, *La predicazione dei laici nel Codice del 1983*, dz. cyt., s. 887.

⁴¹ W komentarzach do kan.: 759, 766 i 767 § 1, odróżnia się ogólne przepowiadanie religijne w kościołach i kaplicach od przepowiadania liturgicznego albo homiletycznego, por: *Commento al Codice...*, P. V. Pinto, dz. cyt., s. 477; L. Gerosa, *Prawo Kościoła*, dz. cyt., s. 114-116. Podobne zdanie, które wyklucza kaznodziejskie przepowiadanie świeckich podczas Mszy św. podaje W. Brandmüller. Analizując tę kwestię od strony historycznej, twierdzi on, że kazanie jako autentyczne i autorytarne nauczanie w wykonaniu laikatu, nigdy nie było akceptowane w Kościele. Problem ten występował natomiast

nie potwierdza m.in. dyskusja w trakcie obrad Papieskiej Komisji Rewizji Kodeksu nad projektem księgi trzeciej z 1977 r.⁴² Przepowiadanie świeckich (braci zakonnych) przed lub po Mszy św. albo w innym kontekście liturgicznym (nabożeństwa Liturgii Słowa, Liturgia Godzin) jest dopuszczalne, ale nie może mieć miejsca w trakcie liturgii eucharystycznej.⁴³ Rezerwację homilii dla duchownych w trakcie Mszy św. potwierdzają też dokumenty II Synodu Plenarnego w Polsce. „Homilia jest własną czynnością wyświęconych sług słowa: biskupa, kapłana i diakona.”⁴⁴

Uzasadnienie tego zakazu wynika z natury Mszy św. Pomiędzy Ewangelią i Eucharystią istnieje wewnętrzny węzeł.⁴⁵ Nie można rozdzielać tych dwóch części Mszy św. Ten sam podmiot, który sprawuje Eucharystię, zarazem posiada prawo głoszenia Ewangelii i homilii.⁴⁶ Jest nim kapłan, choć trzeba dodać, że również diakon posiada władzę przepowiadania i jest aktywnym podmiotem pierwszej części – Liturgii Słowa. Refleksja nad naturą Mszy św. prowadzi do rozróżnienia pomiędzy kapłaństwem powszechnym i ministerialnym, a to z kolei rodzi określone konsekwencje.⁴⁷ Duchowni na mocy sakramentu święceń są przeznaczeni do przepowiadania. Natomiast bracia zakonni posiadają możliwość współpracy w tej dziedzinie, nie mając tej samej władzy (*facultas*), co duchowni.⁴⁸

---

w kontekście ruchów heretyckich, por. tenże, *Annuncio della parola e ordinazione. Il problema della predicazione dei laici alla luce della storia della Chiesa*, Divinitas 31 (1987) nr 1, s. 179.

⁴² Por. *Communicationes* 28 (1996), s. 269-270.

⁴³ Por. L. Gerosa, *Prawo Kościoła*, dz. cyt., s. 117. „Należy ściśle przestrzegać przepisu kan. 767 § 1, który postanawia, że homilia, która jest częścią samej liturgii oraz kazanie, które wchodzi w jej miejsce, są zarezerwowane kapłanowi lub diakonowi. To samo dotyczy głoszenia słowa Bożego w czasie nabożeństw.”, *Wskazania Episkopatu Polski w sprawie udziału katolików świeckich w wykonywaniu posługi słowa*, dz. cyt., nr 4.

⁴⁴ *II Polski Synod Plenarny* (1991-1999), dz. cyt., s. 206.

⁴⁵ Por. *Commento al Codice...*, P. V. Pinto, dz. cyt., s. 480; J. A. Fuentes, *Introducción y comentario*, dz. cyt., s. 113.

⁴⁶ Por. J. A. Coriden, *Introduction and commentary*, dz. cyt., s. 929; C. J. Errázuriz, *Il „munus docendi Ecclesiae”: diritti e doveri dei fedeli*, Milano 1991, s. 220-221; G. Feliciani, *La predicazione dei laici nel Codice del 1983*, dz. cyt., s. 889-890; E. Zannetti, *I laici possono predicare e insegnare nella Chiesa?*, dz. cyt., s. 270-271.

⁴⁷ Inny jest mandat do przepowiadania, jaki duchowni otrzymują w sakramencie święceń, od delegowanej władzy, której można udzielić świeckim, por. H. M. Legrand, *I laici e la predicazione*, *Sacra Doctrina* 29 (1984) nr 3-4, s. 349-350.

⁴⁸ Por. J. A. Fuentes, *Introducción y comentario*, dz. cyt., s. 109-110. Por. także W. Brandmüller, *Annuncio della parola e ordinazione*, dz. cyt., s. 185.

Dyspozycja kan. 767 § 1 w Kodeksie z 1983 r. rodziła problemy interpretacyjne. Dlatego skierowano do Papieskiej Komisji Autentycznej Interpretacji Kodeksu Prawa Kanonicznego zapytanie: „Czy biskup diecezjalny może dyspensować od przepisu kan. 767 § 1, który rezerwuje głoszenie homilii kapłanowi lub diakonowi?”. Odpowiedź Komisji była bardzo krótka i negatywna⁴⁹. Wydaje się ona nie dopuszczać żadnych wyjątków w odniesieniu do głoszenia homilii przez nieduchownych podczas Mszy św.

Niemożność dyspensowania od zarezerwowania homilii dla kapłanów i diakonów potwierdza Instrukcja o współpracy świeckich w posłudze kapłanów z 1997 r. Dokument ten wnosi nowość interpretacyjną, ponieważ wskazuje na inną płaszczyznę rozumienia tego prawa. „Nie jest bowiem istotne to, że ktoś posiada ewentualnie większą zdolność przemawiania lub zdobył lepsze przygotowanie teologiczne, ale fakt, iż funkcja ta jest zastrzeżona dla osoby, która otrzymała sakrament święceń, przez co nawet biskup diecezjalny nie ma prawa dyspensować od tego przepisu kanonicznego, jako że nie jest to ustawa czysto dyscyplinarna, lecz dotycząca funkcji nauczania i uświęcania, ściśle ze sobą powiązanych.”⁵⁰ Fakt przyjęcia święceń uprawnia do połączonych funkcji nauczania i uświęcania w Kościele. Kapłan lub diakon, na mocy święceń, w tym konkretnym odniesieniu liturgicznym, uobecnia osobę Chrystusa nauczającego w zgromadzeniu.⁵¹ „Kapłan uobecnia Chrystusa Głowę Kościoła poprzez posługę słowa, będącą uczestnictwem w Jego funkcji

⁴⁹ „D. «*Utrum Episcopus dioecesanus dispensare valeat a praescripto can. 767 § 1, quo sacerdoti aut diacono homilia reservatur*». R. Negative.”, Pontificia Commissio ad Codicis Canonos Authenticae Interpretandos, Responiones ad proposita dubia, 26.05.1987, AAS 79 – II (1987), s. 1249.

⁵⁰ *Ecclesiae de mysterio*, dz. cyt., art. 3 § 1. W nawiązaniu do cytowanej instrukcji, por.: „Nie powinno zabraknąć gorliwych prezbiterów, którzy podejmą to zadanie osobście, zwłaszcza jeśli chodzi o posługę głoszenia homilii, której nie wolno powierzać osobom niemającym święceń (...)”. Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Kapłan głosiciel słowa, szafarz sakramentów i przewodnik wspólnoty w drodze do trzeciego tysiąclecia chrześcijaństwa*, 19.03.1999, Tarnów 1999, s. 32; Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Kapłan, pasterz i przewodnik wspólnoty parafialnej*, 04.08.2002, Poznań 2002, nr 20. Przekroczenie zastrzeżenia głoszenia homilii dla prezbiterów i diakonów może nosić znamiona przestępstwa nielegalnego sprawowania zadania kapłańskiego lub innej świętej posługi, por. KPK 1983, kan. 1384. Na temat tego przestępstwa, por. F. Lempa, *Część szczegółowa księgi VI*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 4, red. W. Wójcik, J. Krukowski, F. Lempa, Lublin 1987, s. 256-257; J. Syryjczyk, *Kanoniczne prawo karne. Część szczegółowa*, Warszawa 2003, s. 117-119.

⁵¹ Por. G. Siwek, *Czym ma być homilia?*, Tygodnik Powszechny 29 (1999), s. 11.

prorockiej. *In persona et in nomine Christi* kapłan jest sługą słowa ewangelizującego, które wszystkich wzywa do nawrócenia i świętości (...).⁵² Niemożność dyspensowania braci zakonnych, w analizowanym kontekście, wynika z racji teologicznych.⁵³

Posoborowe prawodawstwo kościelne dopuszczało możliwość przepowiadania świeckich, więc i braci zakonnych, w czasie Mszy św. z udziałem dzieci. Instrukcja *Pueros baptizatos* z 1973 r., która ustanawiała tę wyjątkową sytuację, utraciła swą moc prawną z chwilą wejścia w życie Kodeksu Prawa Kanonicznego w 1983 r.⁵⁴ Ewentualne wątpliwości, co do obowiązywalności *Pueros baptizatos* i dialogowanej formy głoszenia słowa, rozstrzyga instrukcja z 1997 r.: „Możliwość «dialogu» podczas homilii może być czasem roztropnie wykorzystywana przez kapłana sprawującego Mszę św. jako forma objaśnienia, co jednak nie oznacza złożenia na innych obowiązku głoszenia słowa.”⁵⁵ Do kapłana należy głoszenie homilii, również w formie dialogu. W myśl instrukcji z 1997 r. nie można więc braciom zakonnym powierzać tej części liturgii. Głoszenie słowa w trakcie Mszy św. jest tak ważne, że nic nie może jego zastąpić. Dokumenty II Polskiego Synodu Plenarnego sygnalizują tę prawdę w odniesieniu do Mszy z udziałem dzieci, ale odnieść te wskazania należy do każdej innej celebracji eucharystycznej.⁵⁶

⁵² Kapłan, pasterz i przewodnik wspólnoty parafialnej, dz. cyt., nr 9.

⁵³ Niemożność dyspensowania przez biskupów od zarezerwowania homilii została w instrukcji *Ecclesiae de mysterio* bardzo wyraźnie potwierdzona. Pozostaje jednak otwartą dyskusja nad fundamentem takiego zastrzeżenia, nad dalszym pogłębieniem racji teologicznych albo innych, jeśli istnieją, które uzasadniają taką decyzję Kościoła, por. M. Rivella, *La riserva dell'omelia ai ministri ordinati. Senso ed estensione del disposto del can. 767 § 1*, Quaderni di Diritto Ecclesiale 11 (1998), s. 380.

⁵⁴ Por. Sacra Congregatio pro Cultu Divino, *Pueros baptizatos*, 22.10.1973, AAS 66 (1974), s. 30-46. O derogacji tego dokumentu, por. J. A. Fuentes, *Introducción y comentario*, dz. cyt., s. 114. Uchylenie mocy prawnej tej instrukcji, według niektórych autorów, wynika z kan. 6 § 1 n. 4, KPK 1983. Dla innych autorów dalej istniała możliwość przepowiadania przez świeckich, jeśli nie traktuje się wskazania *Pueros baptizatos* jako odnoszącego się do homilii, por. M. Rivella, *La riserva dell'omelia ai ministri ordinati*, dz. cyt., s. 380-381.

⁵⁵ *Ecclesiae de mysterio*, dz. cyt., art. 3 § 3. Por. także M. Rivella, *La riserva dell'omelia ai ministri ordinati*, dz. cyt., s. 380-381. O homilii dialogowanej w liturgii, por. także A. Meneghetti, *I laici fanno liturgia?*, Torino 1989, s. 48-51.

⁵⁶ „Podczas Mszy św. z udziałem dzieci można zrezygnować z czytania listów pasterskich. Celebrans powinien ograniczyć się w takich przypadkach do omówienia głównych wątków listu w ogłoszeniach duszpasterskich. Pełna treść winna być udostępniona wiernym w piśmie parafialnym lub gablocie. Komunikaty Konferencji Episkopatu, bi-

Zarezerwowanie homilii dla kapłanów i diakonów nie wyklucza innych wystąpień braci zakonnych w trakcie Mszy św. Po krótkiej homilii świętego szafarza dopuszczalnym jest zabranie głosu przez zakonnika, który daje swoje świadectwo wiary w relacji do tekstów świętych czy niektórych specyficznych problemów.⁵⁷ Potwierdzenie możliwości wypowiedziania komentarzy czy świadectw podczas Eucharystii przynosi także instrukcja z 1997 r. „Dopuszczalne jest wprowadzenie do liturgii krótkiego komentarza, pozwalającego ją lepiej zrozumieć, a także – w wyjątkowych przypadkach – ewentualnych świadectw, które powinny być zawsze dostosowane do przepisów liturgicznych i składane podczas liturgii eucharystycznych sprawowanych ze szczególnych okazji (np. dzień seminarium, dzień chorego itp.), jeśli rzeczywiście mogą one być przydatne do zobrazowania homilii wygłoszonej jak zwykle przez celebransa. Te komentarze i świadectwa nie powinny przybierać takiej formy, która zatartałaby różnicę między nimi a homilią.”⁵⁸ Jeszcze bardziej wskazanym terminem na tego rodzaju przepowiadanie jest koniec Eucharystii, przed rozesłaniem wiernych,⁵⁹ albo przygotowanie do Mszy św., tj. przed rozpoczęciem liturgii.

Rezerwacja homilii dla kapłanów i diakonów wiąże się głównie z celebracją eucharystyczną. Msza św. jest najważniejszą formą głoszenia słowa Bożego. Jednak na skutek braku duchownych albo innych poważnych utrudnień wierni nie zawsze mogą uczestniczyć w Eucharystii i karmić się słowem Bożym. Dlatego w przypadku nieobecności kapłana Kościół dopuszcza możliwość niedzielnych celebracji, które sprawują wierni świeccy, więc również bracia zakonni. Dokument Kongregacji Kultu Bożego *Christi Ecclesia* z 1988 r., który określa zasady rządzące tymi nabożeństwami, odnosi się również do homilii.⁶⁰ W trakcie celebracji słowa Bożego przewodniczący, brat zakonny, może podać uczestnikom spotkania wyjaśnienia dotyczące odczytanych lektur. Dyrekto-

---

skupa i kurii diecezjalnej nie mogą zastępować homilii. Miejscem przekazu najważniejszych z nich mogą być ogłoszenia przed rozesłaniem wiernych.”, *II Polski Synod Plenarny* (1991-1999), dz. cyt., s. 206.

⁵⁷ Por. L. Chiappetta, *Il Codice di Diritto Canonico*, t. II, dz. cyt., s. 20.

⁵⁸ *Ecclesiae de mysterio*, dz. cyt., art. 3 § 2.

⁵⁹ Por. L. Chiappetta, *Il Codice di Diritto Canonico*, t. II, dz. cyt., s. 20.

⁶⁰ Congregatio pro Cultu Divino, *Christi Ecclesia*, 02.06.1988 r., w: *Enchiridion Vaticanum. Documenti ufficiali della Santa Sede 1988-1989*, t. 11, Bolcogna 1992, s. 442-469.

rium *Christi Ecclesia*, przypominając o rezerwacji homilii dla kapłanów i diakonów, stwierdza, że wskazanym jest, aby homilię przygotował proboszcz, a następnie przekazał ją do odczytania przez moderatora wspólnoty.⁶¹

Gdy przepowiadanie wiernych świeckich, braci zakonnych, łączy się z pojęciem homilii, rodzi wiele trudności interpretacyjnych. Instrukcja z 1997 r. o współpracy świeckich w posłudze kapłanów – dopuszcza głoszenie homilii poza Mszą św. „Poza Mszą św. wierni niewyświęceni mogą głosić homilię w sposób zgodny z prawem lub z przepisami liturgicznymi oraz przy zachowaniu klauzul w nich zawartych.”⁶² Z zachowaniem norm liturgicznych możliwe jest zatem głoszenie homilii w trakcie nabożeństw liturgicznych innych niż Eucharystia.⁶³

Pojęcie homilii po Soborze Watykańskim II stopniowo się rozszerzało. Najbardziej wyrazistą jej koncepcją jest homilia eucharystyczna. Tym niemniej i inne sytuacje liturgiczne dopuszczają homilię, która może być głoszona przez brata zakonnego (z zastrzeżeniem wszelkich klauzul prawnych i liturgicznych).⁶⁴ Dotyczy to sytuacji sprawowania sakramentów czy sakramentaliów oraz liturgii godzin. Zauważa się zatem różnorodność rozumienia terminu ‘homilia’. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. w kan. 767 § 1, i w innych miejscach, nawiązuje do myśli soborowej, tzn. do głoszenia homilii podczas celebracji eucharystycznej. Przez to zastrzega ją dla ministrów wyświęconych.⁶⁵ Taka interpretacja homilii posiada swe korzenie w antycznym jej rozumieniu (jako złączonej z celebracją Mszy św.).⁶⁶ Nowe wyzwania ewangelizacyjne i duszpasterskie oraz brak duchownych spowodowały jednakże, iż rozszerzyło się

⁶¹ Por. tamże, nr 43. O zaleceniu liturgii słowa, gdy nie można uczestniczyć we Mszy św., por. KPK 1983, kan. 1248 § 2.

⁶² *Ecclesiae de mysterio*, dz. cyt., art. 3 § 4.

⁶³ Por. H. Schambek, *Struktura laikatu*, L'Osservatore Romano 12 (1998), s. 44.

⁶⁴ Por. E. Miragoli, *Il termine „omelia” nei documenti della Chiesa, nei libri liturgici e nel Codice*, Quaderni di Diritto Ecclesiale 11 (1998), s. 345. Por. także P. Urso, *Il ministero della parola divina*, dz. cyt., s. 39.

⁶⁵ Tak interpretuje kan. 767 J. A. Coriden. Tym samym inny kontekst liturgiczny (poza Mszą św.) nie łączy się z rezerwacją homilii dla kapłanów i diakonów, tj. możliwy jest tu udział świeckich, por. Introduction and commentary, dz. cyt., s. 929. Por. także P. Urso, *Il ministero della parola divina*, dz. cyt., s. 38-39; L. Gerosa, *Prawo Kościoła*, dz. cyt., s. 118.

⁶⁶ Por. E. Miragoli, *Il termine „omelia” nei documenti...*, dz. cyt., s. 355-356. Por. także E. Zanetti, *I laici nel munus docendi della Chiesa*, dz. cyt., s. 206-211.

grono podmiotów przepowiadających słowo Boże, także w tej szczególnej formie, tj. homilii. Pozostaje jednak wieloznaczność terminologiczna, a co za tym idzie trudność interpretacyjna wobec podmiotowych odniesień pastoralnych⁶⁷.

Mniej problemów łączy się z innymi formami przepowiadania, takimi jak: rekolekcje, misje święte, kazania, konferencje itp. „Proboszczowie zgodnie z zarządzeniem biskupa diecezjalnego powinni w pewnych okresach organizować to przepowiadanie, które nazywa się rekolekcjami i świętymi misjami, lub inne formy przepowiadania dostosowane do miejscowych potrzeb.”⁶⁸ Prawodawca zaleca te dwie tradycyjne formy przepowiadania seryjnego. To zadanie duszpasterskie podejmują oni według wskazań biskupa diecezjalnego. Czasem wskazanym na rekolekcje są „pewne okresy”, przez co należy rozumieć przede wszystkim Adwent i Wielki Post.⁶⁹

Opracowanie niniejsze skupia uwagę na uprawnieniach braci zakonnych wobec przepowiadania słowa Bożego. Forma rekolekcyjna czy misyjna w dużej mierze opiera się na posłudze obcych duchownych przybywających do danej parafii albo innej wspólnoty wiernych. Czy jest to jedyna grupa osób podejmujących takie zadanie duszpasterskie? Wydaje się, że byłoby to zbyt dużym uproszczeniem zagadnienia. Raczej należy tu mówić o zadaniu, jakie powinien podjąć cały zespół misyjny (rekolekcyjny) składający się również z osób konsekrowanych, alumnów seminarium i osób świeckich.⁷⁰

Zatem inne formy przepowiadania, które nie łączą się z Eucharystią, mogą być głoszone przez braci zakonnych – z zastrzeżeniem wymaganych warunków. Szczegóły dotyczące osób upoważnionych do głoszenia słowa Bożego może regulować prawo partykularne.⁷¹

⁶⁷ Por. E. Miragoli, *Il termine „omelia” nei documenti...*, dz. cyt., s. 356. Por. także A. Kaczor, *Homilia świeckich – dlaczego nie?*, w: *Kapłaństwo powszechne a kapłaństwo hierarchiczne. Materiały spotkania wykładowców prawa kanonicznego (WSD oo. Franciszkanów, Katowice-Panewniki, 16 kwietnia 1988 r.)*, red. A. Kaczor, Lublin 1998, s. 57.

⁶⁸ KPK 1983, kan. 770.

⁶⁹ Por. E. Sztáfrowski, *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. 3, Warszawa 1986, s. 32.

⁷⁰ Por. G. Siwek, *Misje ludowe w teorii i praktyce Kościoła*, Kraków 1999, s. 191-200.

⁷¹ Por.: „Wygłaszanie konferencji religijnych w kościołach lub kaplicach poza Mszą św. lub nabożeństwem przez osoby świeckie, które posiadają formację teologiczną, może się odbywać po uprzednim uzyskaniu zgody miejscowego biskupa diecezjalnego.”, *Wskazania Episkopatu Polski w sprawie udziału katolików świeckich w wykonywaniu posługi słowa*, dz. cyt., nr 5.

1.2. Nauczanie katechetyczne

Posługa słowa Bożego obejmuje dwie zasadnicze formy: przepowiadanie i nauczanie katechetyczne. O odrębności katechezy decyduje jej cel i forma. To katecheza ma sprawiać, by wiara chrześcijan stawała się żywa, wyraźna i czynna.⁷² „Ogólnie mówiąc, katecheza jest wychowaniem w wierze dzieci, młodzieży i dorosłych, a obejmuje przede wszystkim nauczanie doktryny chrześcijańskiej, przekazywane na ogół w sposób systematyczny i całościowy, dla wprowadzenia wierzących w pełnię życia chrześcijańskiego.”⁷³ Forma katechetyczna nie jest więc głosem misyjnym, homiletycznym, czy teologicznym.⁷⁴

Prawodawca kościelny wskazuje, że taki systematyczny i całościowy przekaz wiary jest obowiązkiem wszystkich wiernych: duszpasterzy, osób konsekrowanych i świeckich; jest to odpowiedzialność całego Ludu Bożego. Kan. 774 § 1 Kodeksu z 1983 r. stanowi: „Troska o katechezę, pod kierownictwem prawowitej władzy kościelnej, należy do wszystkich członków Kościoła, w części każdemu właściwej.”

Wszyscy wierni, na mocy sakramentu chrztu, są powołani do misji głoszenia słowa Bożego. Podkreślenie tego obowiązku, na polu katechetycznym, można odnaleźć w wielu dokumentach Kościoła. Na przykład, Sobór Watykański II do chrześcijańskiego wtajemniczenia katechumenów zobowiązywał całą społeczność wiernych, nie tylko katechistów i kapłanów.⁷⁵ Następnie Ogólna Instrukcja Katechetyczna z 1971 r. w odniesieniu do katechezy wskazała, że „jest rzeczą konieczną budzenie i popieranie w coraz większym stopniu współpracy wszystkich wiernych (...).”⁷⁶ „Katecheza jest

---

⁷² Por. Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Ogólna Instrukcja Katechetyczna*, 11.04.1971, AAS 64 (1972) s. 97-176, nr 17. Osiągnięcie wiary jako żywej, wyraźnej i czynnej, wpisane jest w aktualny Kodeks, por. KPK 1983, kan. 773.

⁷³ Jan Paweł II, Adhortacja *Catechesi tradendae*, 16.10.1979, Warszawa 1980, nr 18. Należy też zauważyć prawodawstwo katechetyczne poszczególnych Konferencji Episkopatu, por. Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium Katechetyczne Kościoła Katolickiego w Polsce*, 20.06.2001, Kraków 2001.

⁷⁴ Por. *Ogólna Instrukcja Katechetyczna*, nr 17.

⁷⁵ Por. Dekret o działalności misyjnej Kościoła *Ad gentes*, 07.12.1965, w: Sobór Watykański II. Konstytucje, Dekrety, Deklaracje, tekst polski, Poznań 2002, nr 14. Kodeks z 1917 r. nauczanie katechizmu polecał duchownym, zwłaszcza proboszczom. Osoby świeckie można było dopuścić pod pewnymi warunkami. Katechizacja nie była więc obowiązkiem wszystkich wiernych, por. CIC 1917, cann. 1329-1336.

⁷⁶ *Ogólna Instrukcja Katechetyczna*, dz. cyt., nr 17. Por. *Catechesi tradendae*, dz. cyt., nr 16.

więc działaniem wychowawczym realizowanym z uwzględnieniem szczególnej odpowiedzialności każdego członka wspólnoty, w kontekście lub klimacie wspólnotowym bogatym w relacje, aby katechumeni i katechizowani czynnie włączyli się w życie wspólnoty.”⁷⁷ Odpowiedzialność całej wspólnoty za nauczanie katechetyczne wyraża się m.in. w dawaniu świadectwa wiary, którą katecheza rozwija i pogłębia.⁷⁸

Cytowany wyżej kanon 774 § 1 łączy katechezę z zaangażowaniem całej wspólnoty chrześcijańskiej, ale „w części każdemu właściwej”. Oznacza to, że obowiązek katechizowania w różnym stopniu spoczywa na wiernych: „poszczególni jednak członkowie Kościoła mają zróżnicowane obowiązki, wypływające z powołania każdego z nich.”⁷⁹ Wspólne, choć zróżnicowane, zaangażowanie w katechezę znajduje swoje odbicie w odnowionych obrzędach sprawowania poszczególnych sakramentów. Przykładowo, na poszczególnych etapach chrześcijańskiego wprowadzenia dorosłych: „(...) lud Boży reprezentowany przez Kościół lokalny powinien zawsze rozumieć i okazywać, że wtajemniczenie dorosłych jest jego sprawą i że stanowi zadanie dla wszystkich, którzy przyjęli chrzest.”⁸⁰

Osoby konsekrowane wplatają się w katechetyczną misję całego Kościoła. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. wskazuje na nich jako pomocników proboszcza.⁸¹ Nadmienić można, że w historii Kościoła zakonnicy i zakonnice brali żywy i owocny udział w katechizacji. Wiele rodzin zakonnych powstało specjalnie w celu na-

⁷⁷ Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium Ogólne o Katechizacji*, 15.08.1997, Poznań 1998, nr 220-221.

⁷⁸ Por. *Dyrektorium Katechetyczne Kościoła Katolickiego w Polsce*, dz. cyt., nr 122.

⁷⁹ *Catechesi tradendae*, dz. cyt., nr 16. Por. E. Szafrowski, *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. 3, dz. cyt., s. 37; J. Syryjczyk, *Przepowiadanie słowa Bożego i nauczanie katechetyczne według norm nowego prawa kościelnego*, w: *Duszpasterstwo w świetle Nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. J. Syryjczyk, Warszawa 1985, s. 135.

⁸⁰ *Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych. Dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1988, Wprowadzenie teologiczne i pastoralne, nr 41. Por. E. Szafrowski, *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. 3, dz. cyt., s. 37.

⁸¹ Por. KPK 1983, kan. 776: „Z racji swej funkcji, proboszcz obowiązany jest troszczyć się o nauczanie katechetyczne dorosłych, młodzieży i dzieci. Dla osiągnięcia tego celu powinien skorzystać ze współpracy duchownych przydzielonych do parafii, członków instytucji życia konsekrowanego oraz stowarzyszeń życia apostołskiego, uwzględniając charakter każdego instytutu, jak również wiernych świeckich, głównie katechetów. Wszyscy wymienieni, jeśli tylko nie podlegają prawnej przeszkodzie, powinni chętnie spieszyć z pomocą. Do proboszcza należy popierać i umacniać zadanie rodziców w zakresie katechezy rodzinnej, o czym w kan. 774 § 2.”

uczania chrześcijańskiego młodzieży⁸². Teraźniejszość również wymaga wkładu wspólnot zakonnych, aby „zechciały poświęcić maksimum zdolności i możliwości szczytnemu dziełu katechizacji”⁸³.

Oryginalny wkład braci zakonnych wynika z „publicznego świadectwa ich konsekracji”⁸⁴. Ten specyficzny stan jest darem dla całej wspólnoty Kościoła. Zarazem uzdalnia do wielkiej aktywności katechetycznej i to w duchu określonego instytutu czy stowarzyszenia. „Charyzmaty założycielskie nie pozostają na marginesie, jeśli zakonnicy podejmują zadanie katechetyczne. Zachowując nienaruszony własny charakter katechezy, charyzmaty różnych wspólnot zakonnych nadają temu wspólnemu zadaniu własne akcenty, często o wielkiej głębi religijnej, społecznej i pedagogicznej. Historia katechezy pokazuje żywotność, jaką te charyzmaty nadały działalności wychowawczej Kościoła.”⁸⁵

Możliwości udziału braci zakonnych w katechizacji nie zamykają się w obrębie parafii. Prawodawca nakłada pewne obowiązki na przełożonych zakonnych. „Przełożeni zakonów i stowarzyszeń życia apostołskiego winni zatroszczyć się o to, ażeby w ich kościołach, szkołach lub w innych zakładach, w jakikolwiek sposób im powierzonych, pilnie prowadzono katechizację.”⁸⁶ Taka sytuacja otwiera wiele możliwości pracy katechetycznej braci w oparciu o różne zakonne dzieła własne. „Należy zachęcać, aby wspólnoty zakonne, podejmujące się w naszym kraju różnych dzieł na rzecz młodzieży, zwłaszcza najbardziej opuszczonej, wprowadzały do niej, gdzie tylko to możliwe, elementy katechezy.”⁸⁷

Katechizacja powinna być prowadzona także w oparciu o kościoły nieparafialne, co również stwarza okazję do posługiwania braci zakonnych. Sytuacja taka wymaga uzgodnienia z proboszczem i uwzględnienia przepisów diecezjalnych⁸⁸. Zakonnicy i członkowie stowarzyszeń życia apostołskiego podlegają bowiem w sprawach duszpasterskich władzy biskupów.⁸⁹

---

⁸² Por. *Catechesi tradendae*, dz. cyt., nr 65.

⁸³ Tamże.

⁸⁴ *Dyrektorium Ogólne o Katechizacji*, dz. cyt., nr 228.

⁸⁵ Tamże, nr 229.

⁸⁶ KPK 1983, kan. 778. Por. analogiczną normę w poprzednim Kodeksie z 1917 r., CIC 1917, can. 1334.

⁸⁷ *Dyrektorium Katechetyczne Kościoła Katolickiego w Polsce*, dz. cyt., nr 131.

⁸⁸ Por. E. Sztáfrowski, *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. 3, dz. cyt., s. 40.

⁸⁹ Por. KPK 1983, kan. 678 § 1, 738 § 2.

Praca braci zakonnych, jako katechetów, jest zróżnicowana i zależna od różnych środowisk oraz odmiennych odbiorców. Tym samym można wyróżnić: katechetów w krajach dawniej chrześcijańskich, którzy uzupełniają brak kapłanów; pracujących z dziećmi, młodzieżą, lub z dorosłymi; przygotowujących do przyjęcia sakramentów; oddelegowanych do pracy z osobami nieprzystosowanymi lub niepełnosprawnymi, albo też z emigrantami i osobami żyjącymi na marginesie.⁹⁰ Pośród różnych typów katechetów wymienić trzeba również katechistów, tj. pracujących na terenach misyjnych.⁹¹

Różnorodność posługi katechetycznej domaga się odpowiedniego przygotowania. Kodeks z 1983 r. nakłada na ordynariuszy miejsca obowiązek właściwego przygotowania katechetów.⁹² Jednakże ordynariusze zakonni również winni mieć na uwadze formację katechetyczną braci zakonnych. Przesłanką za tym przemawiającą jest m.in. tematyka formacji katechetycznej, która wielokrotnie pojawia się w dokumentach Urzędu Nauczycielskiego Kościoła, zwłaszcza w Ogólnej Instrukcji Katechetycznej z 1971 r. i Dyrektorium Ogólnym o Katechizacji z 1997 r.

Posługę katechetyczną braci zakonnych można odczytać nie tylko jako ich obowiązek, ale także jako prawo. Laikat, więc i bracia zakonni, katechizuje „w porozumieniu i we współpracy z hierarchią, która ze swej strony winna świeckich chętnie angażować do tych zadań, udzielając im misji kanonicznej.”⁹³ Kodeks z 1983 r. wskazuje na możliwość przekazania świeckim mandatu do nauczania. „Podobnie – zachowując jednak przepisy stawiające wymagania co do zdatności – mogą otrzymać od kompetentnej władzy kościelnej zlecenie nauczania świętej nauki.”⁹⁴ Nauczanie katechetyczne nie jest działaniem prywatnym, jest pełnieniem misji Ko-

⁹⁰ Por. *Dyrektorium Ogólne o Katechizacji*, dz. cyt., nr 232.

⁹¹ Por. tamże, nr 232; *Catechesi tradendae*, dz. cyt., nr 66.

⁹² Por. KPK 1983, kan. 780: „Ordynariusze miejsca winni troszczyć się o odpowiednie przygotowanie katechetów do właściwego wypełniania ich zadania, a więc by ich kształcenie miało charakter stały, aby mogli poznać w wystarczającym zakresie naukę katolicką oraz przyswoić sobie teoretycznie i praktycznie zasady dyscyplin pedagogicznych.”

⁹³ J. Dyduch, *Udział świeckich w misji prorockiej Chrystusa i Kościoła*, dz. cyt., s. 12.

⁹⁴ KPK 1983, kan. 229 § 3. O złożoności rozróżnienia pomiędzy misją kanoniczną a mandatem, por. F. L e m p a, *Misja kanoniczna i mandat do nauczania dyscyplin teologicznych w katolickich szkołach wyższych*, w: Stowarzyszenie Kanonistów Polskich, Biuletyn, nr 11, Lublin 1998, s. 49-70.

ścioła. Dlatego „winno zawsze pozostawać pod kierownictwem prawowitej władzy kościelnej. Kto katechizuje, działa w imieniu Kościoła i z mandatu Kościoła.”⁹⁵

2. Misyjna działalność Kościoła

Działalność misyjna Kościoła zwraca się szczególnie ku ewangelizacji osób niewierzących. Wynika ona z natury Kościoła.⁹⁶ Współczesną definicję misji przekazał soborowy dokument *Ad gentes*: „Szczególne inicjatywy, poprzez które posłani przez Kościół głosiciele Ewangelii, idąc na świat, wykonują zadanie przepowiadania Ewangelii i wszczęcia samego Kościoła w te narody lub grupy, które jeszcze nie wierzą w Chrystusa, nazywa się powszechnie „misyjami”.⁹⁷ Celem tej posługi „jest ewangelizowanie i zaszczepianie Kościoła pośród ludów albo grup, wśród których nie jest on jeszcze zakorzeniony; (...) w ten sposób niech z zasiewu słowa Bożego wzrasta dostatecznie wiele zakładanych na całym świecie rodzimych Kościołów partykularnych, obdarzonych własnymi siłami i dojrzałością.”⁹⁸

W posłudze misyjnej uczestniczą wszyscy wierni. To podstawowe założenie oddaje kan. 781 aktualnego Kodeksu: „Ponieważ cały Kościół jest ze swej natury misyjny, a dzieło ewangelizacji winno być uznane za fundamentalny obowiązek Ludu Bożego, stąd wszyscy wierni, świadomi swojej odpowiedzialności, winni wносить swój udział w dzieło misyjne.”

W dzieło ewangelizacji w istotny sposób wpisują się bracia zakonni. O misyjnej roli instytutów życia konsekrowanego stanowi Kodeks z 1983 r. w kan. 783: „Ponieważ członkowie instytutów życia konsekrowanego na mocy samej konsekracji poświęcają się na służbę Kościołowi, powinni w sposób właściwy ich instytutowi mieć

---

⁹⁵ *Dyrektorium Katechetyczne Kościoła Katolickiego w Polsce*, dz. cyt., nr 121. O udzieleniu misji kanonicznej katechetom szkolnym przez biskupa diecezjalnego, por. tamże, nr 82, 90. Termin upoważnienie (*missio canonica*) do nauczania religii występuje w Konkordacie polskim z 28.07.1993, tekst dokumentu w: W. Góralski, *Konkordat Polski 1993 od podpisania do ratyfikacji*, Warszawa 1998, art. 12, ust. 3. O mandacie, którego udziela się katechetom, por. także E. Zanetti, *I laici nel munus docendi della Chiesa*, dz. cyt., s. 203-204; tenże, *I laici possono predicare e insegnare nella Chiesa?*, dz. cyt., s. 273-274.

⁹⁶ Por. *Ad gentes*, nr 2.

⁹⁷ Tamże, nr 6.

⁹⁸ Tamże.

szczególny udział w działalności misyjnej.” Można powiedzieć, że istnieje pełna współzależność pomiędzy powołaniem misyjnym i powołaniem zakonnym.⁹⁹ „Ze względu na swoją konsekrację zakonną są oni jak najbardziej wolni i mogą dobrowolnie opuścić wszystko i iść aż na krańce świata, aby głosić Ewangelię. Są przedsiębiorczy, a ich apostołstwo często odznacza się pomysłowością i oryginalnością, które wzbudzają podziw u patrzących. Są wielkoduszni, często znajdują się na najodleglejszych stacjach misyjnych, gdzie nierzadko grożą im wielkie niebezpieczeństwa dla zdrowia i życia.”¹⁰⁰ Zaangażowanie misyjne może się wyrażać w różnorodny sposób, albo tylko w wymiarze duchowym, albo w duchowym i jednocześnie w aktywnej zewnętrznej działalności.

Ważną rolę ewangelizacyjną odgrywają zatem także zakonne instytucje życia kontemplacyjnego. Instytucje te „mają z uwagi na swoje modlitwy, dzieła pokuty i umartwienia bardzo duże znaczenie dla nawracania dusz, ponieważ to Bóg jest Tym, który proszony o to, posyła robotników na swoje żniwo, otwiera umysły niechrześcijan na słuchanie Ewangelii i zapładnia w ich sercach słowo zbawienia”.¹⁰¹ Sobór Watykański II wezwał instytucje kontemplacyjne do zakładania domów na terenach misyjnych.¹⁰² Tam zarówno bracia zakonnici jak i kapłani są potrzebni dla działalności misyjnej.

Instytucje życia czynnego również pełnią ważną rolę ewangelizacyjną. Na takie zaangażowanie wskazywał Sobór Watykański II. „Instytucje życia czynnego natomiast, niezależnie od tego czy dążyłyby do celu ściśle misyjnego, czy też nie, niech szczerze zadają sobie wobec Boga pytanie, czy mogą rozciągnąć swoją działalność na szerzenie królestwa Bożego między narodami; czy mogą pewne posługi pozostawić innym, aby swoje siły poświęcać misjom; (...) czy ich członkowie uczestniczą w działalności misyjnej odpowiednio do

⁹⁹ Por. E. G a m b a r i, *Życie zakonne*, s. 522. Zaznaczyć należy, że ślub posłuszeństwa sam w sobie nie zobowiązuje do posłannictwa *Ad gentes*. Wśród różnorodnych instytucji są takie, które nie zakładają pracy misyjnej, inne dopuszczają ją jako jeden z celów instytucji, jeszcze inne podejmują ją jako ich główny cel. W zależności od tego podziału różna jest relacja ślubu posłuszeństwa do obowiązku misji *ad gentes*, por. *Exegetical commentary on the Code of canon law*, ed. A. Marzoa, J. Miras, R. Rodriguez-Ocaña, vol. III/1, Chicago 2004, s. 148.

¹⁰⁰ *Evangelii nuntiandi*, nr 69.

¹⁰¹ *Ad gentes*, nr 40. O relacji instytucji kontemplacyjnych do apostołstwa i świętości Kościoła, por. KPK 1983, kan. 674.

¹⁰² Por. *Ad gentes*, nr 40 i 18.

możliwości.”¹⁰³ To ostatnie wezwanie można odnieść do braci zakonnych, którzy odpowiednio do możliwości winni angażować się w ewangelizację.

Jednakże wraz ze wszelką zewnętrzną aktywnością braci zakonnych powinno łączyć ich świadectwo. Treść adhortacji *Vita consecrata* jednoznacznie uwyrażnia ten wymiar. „Najważniejszym przejawem misji nie są bowiem zewnętrzne dzieła, ale przede wszystkim uobecnianie w świecie samego Chrystusa przez osobiste świadectwo”.¹⁰⁴ „Szczególny wkład osób konsekrowanych w ewangelizację polega przede wszystkim na świadectwie życia całkowicie oddanego Bogu i braciom na wzór Zbawiciela (...)”.¹⁰⁵

Doznanie miłości Boga prowadzi do dzielenia się z tymi, którzy Go nie znają. Jest to bodziec do włączenia się osób konsekrowanych w pierwszą ewangelizację, w przepowiadanie Chrystusa wszystkim narodom.¹⁰⁶ Różnorakie są działania misyjne. Obok modlitwy jest miejsce na organizowanie pomocy materialnej i technicznej, zwłaszcza w krajach, które pomagają misjom.

Zaangażowanie misyjne wyraża się wreszcie przez aktywną posługę misjonarzy na terenach misyjnych. „Misjonarze, a więc ci, którzy są posyłani przez kompetentną władzę kościelną do podejmowania dzieła misyjnego, mogą być dobierani z terenów misyjnych lub spoza nich, spośród kleru diecezjalnego lub członków instytutów życia konsekrowanego, albo stowarzyszeń życia apostołskiego, albo spośród świeckich.”¹⁰⁷ Bracia zakonnicy zgodnie z tą normą mogą być posłani jako misjonarze.

Misjonarze w swojej posłudze winni uwzględnić wymagania inkulturacji i wolności religijnej, na co wskazuje Kodeks w kan. 787: „§ 1. Misjonarze przez świadectwo życia i słowa powinni nawiązać dialog z niewierzącymi w Chrystusa, ażeby w sposób przystosowany do ich mentalności i kultury, otworzyć im drogi, na których mogliby

---

¹⁰³ Tamże, nr 40. Na terenach misyjnych winno się popierać życie instytutów zakonnych, tak czynnych, jak i kontemplacyjnych. Obok już istniejących mogą powstawać nowe instytuty i formy życia konsekrowanego, por. tamże, nr 18. Por. także Jan Paweł II, Encyklika o stałej aktualności posłania misyjnego *Redemptoris missio*, 07.12.1990, AAS 83 (1991), s. 317nn, nr 65-66, 69.

¹⁰⁴ *Vita consecrata*, nr 72.

¹⁰⁵ Tamże, nr 76. „Apostolstwo wszystkich zakonników polega na świadectwie ich życia konsekrowanego, które winni ożywiać modlitwą i pokutą.”, KPK 1983, kan. 673.

¹⁰⁶ Por. *Vita consecrata*, nr 77-80.

¹⁰⁷ KPK 1983, kan. 784.

poznać orędzie ewangeliczne. § 2. Mają także zatroszczyć się o to, ażeby ci, których uznają za przygotowanych do przyjęcia orędzia ewangelicznego, pouczyć o prawdach wiary, tak aby, gdy o to poproszą w sposób wolny, zostali dopuszczeni do przyjęcia chrztu.”

Wymagania inkulturacji i dialogu międzyreligijnego przybliża także adhortacja *Vita Consecrata*. Jest to proces zbliżania się misjonarzy, braci zakonnych, do innych kultur, do inaczej myślących ludzi. Koniecznymi postawami są tu szacunek, miłość i pokora wobec innych, na wzór Chrystusa.¹⁰⁸

3. Wychowanie katolickie

Kościół w całej pełni włącza się w misję wychowawczą. „Z szczególnej racji prawo i obowiązek wychowania należy do Kościoła, któremu została zlecona przez Boga misja niesienia ludziom pomocy, aby mogli osiągnąć pełnię życia chrześcijańskiego.”¹⁰⁹ Kościół jest świadom, że powinien być obecny na polu edukacji, i że „wychowanie stanowi istotny element jego misji”.¹¹⁰ Osoby konsekrowane są powołane, aby także na polu edukacyjnym dawać świadectwo o Bogu.¹¹¹

Oddziaływanie wychowawcze obejmuje zarówno wychowanków, jak i całe środowiska wychowawcze. „Obdarzone tym charyzmatem, mogą tworzyć środowiska wychowawcze przeniknięte ewangelicznym duchem wolności i miłości, które będą pomagały młodym wzrastać w człowieczeństwie pod kierownictwem Ducha Świętego. W ten sposób wspólnota wychowawcza staje się doświadczeniem komunii i miejscem łaski. W którym program pedagogiczny przyczynia się do połączenia w harmonijnej syntezie tego, co Boskie i ludzkie, Ewangelię i kulturę, wiarę i życie”¹¹² Działanie edukacyjne zakonników oznacza zatem tworzenie miejsc komunii i łaski, wspólnej przestrzeni dla wiary i życia.

Wiedza i wiara są przekazywane młodym ludziom w miłości. Miłość „jest to jeden z najcenniejszych darów, jakie osoby konsekrowane mogą również dzisiaj ofiarować młodzieży, wychowując i otacza-

¹⁰⁸ Por. *Vita consecrata*, nr 80.

¹⁰⁹ KPK 1983, kan. 794 § 1.

¹¹⁰ *Vita consecrata*, nr 96.

¹¹¹ Por. tamże.

¹¹² Tamże.

jąc ją miłością, zgodnie z mądrym zaleceniem św. Jana Bosko: «Młodzi powinni nie tylko być kochani, ale i wiedzieć, że są kochani».¹¹³

W adhortacji *Vita Consecrata* znajduje się wyraźna zachęta, by osoby konsekrowane podejmowały misję wychowawczą poprzez prowadzenie różnego rodzaju szkół, uniwersytetów i uczelni wyższych.¹¹⁴ Działalność wychowawcza jest ponadto znakiem miłości do ubogich. „Jednym z najbardziej wyrazistych przejawów miłości do ubogich są działania zmierzające do uwolnienia ludzi od tej niezwykle dotkliwej formy ubóstwa, jaką jest brak formacji kulturalnej i religijnej.”¹¹⁵

Przedstawione wskazania Kościoła podejmują bracia zakonni. Ich działalność wychowawcza ma miejsce w różnorodnych typach szkół. Poniżej zostanie omówiona ich posługa w szkołach niższego stopnia (podstawowe i średnie) oraz wyższego stopnia, tj. uczelniach wyższych.

3.1. Szkoły

Tworzenie i prowadzenie szkół jest zazwyczaj obowiązkiem struktur państwowych. Równoległe ze szkołami państwowymi mogą istnieć szkoły katolickie. Prawodawca kościelny zastrzega sobie prawo ich stanowienia. „Kościołowi przysługuje prawo zakładania szkół jakiegokolwiek specjalności, rodzaju i stopnia, a także kierowania nimi.”¹¹⁶ Podobne prawo, za zgodą biskupa diecezjalnego, przysługuje instytutom zakonnym. „Instytuty zakonne, których właściwym zadaniem jest wychowanie, pozostając wierne swojej misji, niech starają się podejmować katolickie wychowanie również poprzez własne szkoły, zakładane za zgodą biskupa diecezjalnego.”¹¹⁷ Szkoła katolicka, w której są obecni zakonnicy, jest bogatsza o specyficzne bogactwo świadectwa zakonnego życia chrześcijańskiego.¹¹⁸

---

¹¹³ Tamże.

¹¹⁴ Por. tamże, nr 97.

¹¹⁵ Tamże.

¹¹⁶ KPK 1983, kan. 800 § 1. O prawie do zakładania i prowadzenia szkół katolickich, por. Sobór Watykański II, Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis*, 28.10.1965, w: Sobór Watykański II, Konstytucje, Dekrety, Deklaracje, tekst polski, Poznań 2002, s. 314-324, nr 8.

¹¹⁷ KPK 1983, kan. 801.

¹¹⁸ Por. Kongregacja Wychowania Katolickiego, *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*, 15.10.1982, Poznań 1986, nr 43. 46.

W katolickich szkołach, niezależnie od podmiotu prowadzącego szkołę, jest miejsce dla braci zakonnych. Bez względu na to, czy są oni nauczycielami, czy wychowawcami, należy stawiać im wysokie wymagania. „W szkole katolickiej nauczanie i wychowanie powinny się opierać na zasadach chrześcijańskiej doktryny. Wykładowcy mają się odznaczać zdrową nauką i prawością życia.”¹¹⁹ O ich ważności i roli przypomniał posoborowy dokument *Szkola katolicka*. „Osoby nauczające stanowią najważniejszy czynnik, który nadaje szkole katolickiej jej szczególny charakter przez swe działanie i świadectwo. Trzeba więc zapewnić i popierać ich stałe kształcenie przez odpowiednie duszpasterstwo.”¹²⁰ Nauczyciele w szkole katolickiej w pewnej mierze angażują autorytet Kościoła i wspólnoty chrześcijańskiej. Nie występują w szkole i nie nauczają jedynie we własnym imieniu.¹²¹

Obecności osób konsekrowanych w szkole Kongregacja Wychowania Katolickiego poświęciła osobny dokument.¹²² Chociaż bracia zakonnici nie są w nim wyróżnieni, to także do nich odnosi się jego przesłanie. Dokument ten, wychodząc od nakreślenia tożsamości osób konsekrowanych, dochodzi do omówienia ich misji wychowawczej w szkołach różnego rodzaju. Misję tę zakreślają szczególnie trzy przestrzenie. Po pierwsze, wychowanie ściśle łączy się z ewangelizacją¹²³; po drugie, wychowawcy towarzyszą młodym ludziom w drodze do Boga¹²⁴; po trzecie, wychowanie kształtuje życie wspólne, otwiera na innych ludzi.¹²⁵ Osoby konsekrowane, pomimo różnych przeszkód, są wezwane do podjęcia nowych wyzwań edukacyjnych. Ich obecność w szkole jest służbą dla przyszłości Kościoła i ludzkości.¹²⁶

¹¹⁹ KPK 1983, kan. 803 § 2. Więcej o wymaganiach stawianych nauczycielom w szkołach katolickich, por. *Gravissimum educationis*, nr 8.

¹²⁰ Kongregacja Wychowania Katolickiego, *Szkola katolicka*, 19.03.1977, nr 78; apel Kościoła o kontynuowanie misji nauczycielskiej i wychowawczej zakonników w szkołach katolickich, por. tamże, nr 89.

¹²¹ Por. E. Z a n e t t i, *I laici nel munus docendi della Chiesa*, dz. cyt., s. 212.

¹²² Por. Kongregacja Wychowania Katolickiego, *Osoby konsekrowane i ich misja w szkole, Refleksje i wskazania*, 28.10.2002, Poznań 2003.

¹²³ Por. tamże, nr 30-40.

¹²⁴ Por. tamże, nr 41-59.

¹²⁵ Por. tamże, nr 60-80.

¹²⁶ Por. Z. Grocholewski, *Le persone consacrate e la loro missione nella scuola*, *Seminarium* 43 (2003) nr 3, s. 717.

Oddziaływanie braci zakonnych może być inne we własnych szkołach zakonnych, a inne w szkołach państwowych.¹²⁷ W tych drugich, obok funkcji wychowawczych, ważnym zadaniem braci zakonnych są obowiązki katechetyczne, powyżej przybliżone.

3.2. Uniwersytety i fakultety katolickie oraz kościelne

„Równie troskliwą opieką Kościoła otacza szkoły wyższe, zwłaszcza uniwersytety i fakultety.”¹²⁸ Misja Kościoła obejmuje uczelnie publiczne i prywatne, a zwłaszcza katolickie lub kościelne.¹²⁹ Analogicznie do szkół katolickich, Kościół ma prawo do zakładania i prowadzenia zarówno uniwersytetów czy fakultetów katolickich, jak i kościelnych.¹³⁰

Kościelne zadanie nauczycielskie również wypełniają instytuty zakonne na uczelniach wyższych. „Ze względu na doniosłą rolę, jaką katolickie i kościelne uniwersytety i fakultety odgrywają w dziedzinie wychowania i ewangelizacji, instytuty, które je prowadzą, niech będą świadome swojej odpowiedzialności i niech dbają o to, by nawiązywały one czynny dialog ze współczesną kulturą, ale zarazem zachowywały swój szczególny charakter katolicki w duchu pełnej wierności Magisterium Kościoła.”¹³¹ Katolickie i kościelne uczelnie wyższe są kolejną przestrzenią, na której bracia zakonnicy mogą służyć Kościołowi i młodym ludziom.

Podejmując zadania nauczycielskie, powinni spełniać wysokie kryteria. „Władza kompetentna, zgodnie z postanowieniami statutów, ma obowiązek zatroszczyć się o to, ażeby nauczycielami uniwersytetów katolickich mianować osoby, które obok odpowiednich

---

¹²⁷ O zadaniach Kościoła w szkołach niekatolickich, por. *Gravissimum educationis*, nr 7.

¹²⁸ *Gravissimum educationis*, nr 10.

¹²⁹ Podział na uczelnie katolickie i kościelne, istniejący w prawie kanonicznym, w odniesieniu do niniejszego opracowania posiada mniejsze znaczenie. Dlatego misję braci zakonnych na obu typach uczelni zasadniczo można traktować łącznie.

¹³⁰ Por. KPK 1983, kan. 807. 815. Instytut zakanny, za zgodą biskupa diecezjalnego, również może erygować uniwersytet katolicki, por. Jan Paweł II, Konstytucja apostołska o uniwersytetach katolickich *Ex corde Ecclesiae*, 15.08.1990, AAS 82 (1990) s. 1475-1508, art. 3 § 2.

¹³¹ *Vita consecrata*, nr 97. „Liczne uniwersytety katolickie zostały założone przez zgromadzenia zakonne i nadal uzależnione są od ich wsparcia. Niech zgromadzenia zakonne oddające się apostołatowi wyższego nauczania nadal wspomagają te instytucje w dziele odnowy ich pracy i niech nadal przygotowują zakonników i zakonnice do owocnego uczestnictwa w misji uniwersytetu katolickiego.” *Ex corde Ecclesiae*, nr 25.

kwalifikacji naukowych i pedagogicznych, odznaczają się również nieskazitelnością doktryny i dobrymi obyczajami.”¹³² Wraz z wysokim poziomem naukowym i wiernością doktrynie katolickiej wykładowcy uczelni katolickich powinni umacniać, a przynajmniej respektować, katolicki charakter takiej uczelni.¹³³ Na uczelniach kościelnych bracia zakonni tylko wtedy mogą podejmować funkcję wykładowcy, gdy posiadają zgodę własnego ordynariusza lub przełożonego.¹³⁴

Spośród wykładowców uczelni wyższych, prawo kanoniczne wyodrębnia wykładowców przedmiotów teologicznych. Obok wyżej wymienionych postulatów, muszą oni posiadać dodatkowo zlecenie (*mandatum*) od władzy kościelnej.¹³⁵ Natura owego mandatu rodzi szereg dyskusji w literaturze kanonistycznej. Należy go odróżnić od pojęcia *nihil obstat* oraz od *misji kanonicznej*. Udzielony wykładowcom przedmiotów teologicznych jest rodzajem publicznego potwierdzenia, że wykładowca pozostaje we wspólnocie Kościoła Katolickiego oraz że nauka przez niego wykładana jest zgodna z doktryną tegoż Kościoła.¹³⁶

Rektor uniwersytetu katolickiego lub kościelnego oraz część wykładowców zobowiązana jest do złożenia wyznania wiary. „Przed wielkim kanclerzem, a gdy takiego nie ma, przed ordynariuszem miejsca albo ich delegatami, rektor uniwersytetu kościelnego lub katolickiego – przy podejmowaniu funkcji; przed rektorem, który jest kapłanem, lub przed ordynariuszem miejsca albo przed ich delegatami – wykładowcy dyscyplin dotyczących wiary lub obyczajów, na jakichkolwiek uniwersytetach – przy podejmowaniu funkcji”.¹³⁷

¹³² KPK 1983, kan. 810 § 1. Takie same wymagania dotyczą uczelni kościelnych, por. tamże, kan. 818; Jan Paweł II, Konstytucja apostolska *Sapientia christiana* o uniwersytetach i wydziałach kościelnych, 15.04.1979, AAS 71 (1979) s. 469-499, art. 22-30.

¹³³ Por. *Ex corde Ecclesiae*, art. 4 § 1-4.

¹³⁴ Por. *Sapientia christiana*, art. 23.

¹³⁵ Por. KPK 1983, kan. 812: „We wszystkich wyższych instytucjach nauczyciele przedmiotów teologicznych muszą mieć zlecenie kompetentnej władzy kościelnej.” Podobny wymóg dotyczy uczelni kościelnych, por. tamże, kan. 818.

¹³⁶ Por. L. Gerosa, *Prawo Kościoła*, dz. cyt., s. 133-134; E. Zanetti, *I laici nel munus docendi della Chiesa*, dz. cyt., s. 213; A. Montan, *L'Educazione cattolica*, w: Gruppo italiano docenti di diritto canonico – La funzione di insegnare della Chiesa, XIX Incontro di studio passo della Mendola – Trento, 29.06-03.07.1992, Milano 1994, s. 90.

¹³⁷ KPK 1983, kan. 833 nr 7.

Specyficznymi uczelniami kościelnymi są wyższe seminaria duchowne. Cechuje je akademicki charakter studiów, a profesorom seminaryjnym stawia się podobne wymagania do tych na innych uczelniach wyższych.¹³⁸ W procesie formacji seminaryjnej jest miejsce na współudział osób świeckich, na pozytywny wpływ duchowości świeckiej w procesie kształtowania.¹³⁹ Bracia zakonni nie są wykluczeni ze współudziału w formacji seminaryjnej, w tym od funkcji nauczycielskich. Polskie *Ratio studiorum* ogranicza tę możliwość w odniesieniu do nauczycieli przedmiotów teologicznych. „Profesorowie nauk teologicznych powinni być kapłanami.”¹⁴⁰

W adhortacji o życiu konsekrowanym *Vita consecrata* znajduje się zachęta skierowana do zakonników, aby pracowali także na uczelniach, których nie można utożsamiać z Kościołem. „Członkowie tych Instytutów i Stowarzyszeń niech będą gotowi do podjęcia pracy w państwowych strukturach edukacji, jeśli wymagają tego okoliczności.”¹⁴¹ Dlatego posługa braci zakonnych może rozciągnąć się na wszystkie wyższe uczelnie.

4. Środki społecznego przekazu

W dzisiejszym społeczeństwie coraz większą rolę odgrywają środki społecznego przekazu, zwłaszcza: prasa, kino, radio, telewizja i Internet.¹⁴² Stanowią one dla Kościoła wręcz „pierwszy areopag” współczesnego świata, który jednoczy ludzkość i czyni z niej „światową wioskę”.¹⁴³ Dlatego Kościół przyjmuje je i wykorzystuje w swojej misji ewangelizacyjnej. Głosząc Ewangelię, Kościół uzna-

¹³⁸ Por. *Zasady formacji kapłańskiej w Polsce*, Częstochowa 1999, nr 87.

¹³⁹ Por. Jan Paweł II, Posynodalna adhortacja apostolska *Pastores dabo vobis*, 25.03.1992, Wrocław 1992, nr 66.

¹⁴⁰ *Zasady formacji kapłańskiej w Polsce*, dz. cyt., nr 113.

¹⁴¹ *Vita consecrata*, nr 97.

¹⁴² Z wyjątkiem Internetu, który jeszcze nie był wówczas znany, Kościół wypowiedział się na temat środków społecznego przekazu na Soborze Watykańskim II, por. Dekret o środkach społecznego przekazu *Inter mirifica*, 04.12.1963, w: Sobór Watykański II, Konstytucje, Dekrety, Deklaracje, tekst polski, Poznań 2002, s. 87-95. Internet, jako aktualne wyzwanie współczesnego świata, jest przedmiotem dwóch dokumentów Magisterium Kościoła, por. Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, *Kościół a Internet*, 22.02.2002, w: Wiadomości KAI- 10.03.2002, s. 31-35; Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, *Etyka w Internecie*, 22.02.2002, w: Wiadomości KAI- 17.03.2002, s. 31-35.

¹⁴³ Por. Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, Instrukcja duszpasterska o przekazie społecznym *Aetatis novae*, 22.02.1992, L'Osservatore Romano 6 (1992), nr 1.

je, że „do jego obowiązków należy głoszenie orędzia zbawienia, również za pomocą środków społecznego przekazu, i pouczanie ludzi o właściwym ich wykorzystaniu”.¹⁴⁴

Tak określone zadanie Kościoła powinni podejmować na miarę możliwości wszyscy wierni. Ciągłe aktualne pozostaje wezwanie Soboru. „Wszystkie dzieci Kościoła powinny jednomyślnie i zgodnie czynić wysiłki, aby środki społecznego przekazu bezzwłocznie były używane z największą rozważą i skutecznością w rozlicznych zadaniach apostołskich, stosownie do wymogów czasu i okoliczności, w celu zapobiegania szkodliwym przedsięwzięciom w tych miejscach, w których moralny i religijny rozwój wymaga bardziej intensywnego wysiłku.”¹⁴⁵ Do realizacji tych celów zakonnicy powinni być kształceni, aby umieli wykorzystać te środki dla apostołstwa.¹⁴⁶

Świadczenie braci zakonnych dokonuje się także przez środki społecznego przekazu, które są nowym wyzwaniem. Poprzez nie bracia zakonnicy mają okazję dać świadectwo Ewangelii. Apostołstwo poprzez media stwarza szerokie pole do inwencji i różnego rodzaju inicjatyw, czasem wręcz śmiałych.¹⁴⁷ Podobnie jak w soborowej deklaracji *Inter mirifica*, tak i w adhortacji *Vita consecrata* znajduje się przesłanie do formacji osób konsekrowanych. Powinny one „zdobyć solidną znajomość języka typowego dla tych środków, aby mogły przekonująco mówić o Chrystusie dzisiejszemu człowiekowi, wyrażając jego «radości i nadzieje, smutek i niepokoje», a także przyczynić się do budowy społeczeństwa, w którym wszyscy będą się czuli jak bracia i siostry idący razem ku Bogu”.¹⁴⁸

Środki społecznego przekazu mogą służyć dobrem albo złym celem. Dlatego też: „odpowiedź Kościoła ma charakter przede wszystkim wychowawczy: stara się uczyć właściwego rozumienia ukrytych mechanizmów, uważnej oceny etycznej programów, a także kształtować zdrowe nawyki w korzystaniu ze środków przekazu. W tę pracę wychowawczą, mającą kształcić mądrych odbiorców i kompetentnych pracowników środków przekazu, osoby konsekrowane powinny wносить swój wkład, świadcząc o względności wszyst-

¹⁴⁴ *Inter mirifica*, nr 3.

¹⁴⁵ Tamże, nr 13.

¹⁴⁶ Por. tamże, nr 15.

¹⁴⁷ Por. E. Gambari, *Życie zakonne*, s. 512. Jedną z takich nowości jest rozsyłanie SMS-ów z cytatami biblijnymi.

¹⁴⁸ *Vita consecrata*, nr 99.

kich rzeczywistości widzialnych i pomagając braciom w ich ocenie zgodnej z Bożym zamysłem, a także w uwolnieniu się od nadmiernej fascynacji «przemijającą postacią tego świata» (1 Kor 7,31).¹⁴⁹

Ewangelizacyjny i wychowawczy cel wykorzystania tych środków jest obowiązkiem duszpasterzy. Swoją współudział posiadają wszyscy katolicy, na co wskazuje Kodeks z 1983 r. „Wszyscy wierni, w szczególności zaś ci, którzy mają jakiś udział w organizowaniu lub użyciu środków społecznego przekazu, powinni się starać świadczyć pomoc pasterskiej działalności, tak żeby Kościół mógł także poprzez te środki skutecznie wypełniać swoją misję.”¹⁵⁰

Prawo powszechne nakłada szczególne obowiązki na zakonników, w tym i na braci zakonnych. „Członkowie instytutów zakonnych, aby mogli wydawać książki, traktujące o religii lub obyczajach, potrzebują także zezwolenia swojego wyższego przełożonego, zgodnie z konstytucjami.”¹⁵¹ Ponadto muszą oni uzyskać licencję od ordynariusza miejsca, gdzie są wydawane książki.¹⁵²

Inną szczegółową normą prawa powszechnego jest możliwość publikowania w nieprzyjaznych Kościołowi dziennikach i czasopiśmie. „W dziennikach, czasopiśmie lub periodykach, które wyraźnie atakują religię lub dobre obyczaje, wierni mogą coś zamieszczać jedynie dla słusznej i uzasadnionej przyczyny. Duchowni i członkowie instytutów zakonnych mogą to czynić jedynie za zgodą ordynariusza miejsca.”¹⁵³

Dalsze normy regulujące wykorzystanie środków społecznego przekazu ustanawiają ordynariusze miejsca lub Konferencje Episkopatu. Dotyczy to m.in. programów radiowych i telewizyjnych. „Do Konferencji Episkopatu należy wydanie przepisów określających warunki, jakie winny być wypełnione, aby duchowni oraz członkowie instytutów zakonnych mogli brać udział w programach radiowych lub telewizyjnych dotyczących nauki katolickiej lub obyczajów.”¹⁵⁴

W Polsce Kościół posiada własne, kościelne rozgłośnie oraz prawo emitowania programów w publicznej radiofonii i telewizji. Wy-

---

¹⁴⁹ Tamże.

¹⁵⁰ KPK 1983, kan. 822 § 3. O zadaniach i wyzwaniach związanych ze środkami społecznego przekazu, por. *Aetatis novae*, nr 6-19.

¹⁵¹ KPK 1983, kan. 832.

¹⁵² Por. tamże, kan. 824 § 1.

¹⁵³ Tamże, kan. 831 § 1.

¹⁵⁴ Tamże, kan. 831 § 2.

stęp w mediach jest dla wiernych okazją do dania chrześcijańskiego świadectwa, ale też wymaga unormowania. Dlatego Polska Konferencja Episkopatu wydała instrukcję, która reguluje zasady występowania duchownych i osób zakonnych oraz ewangelizacji w audycjach radiowych i telewizyjnych.¹⁵⁵

Niektóre z norm powyższej instrukcji są szczególnie ważne w odniesieniu do braci zakonnych. Oczekuje się od nich, że podczas występowania w mediach wypowiadać się będą w duchu wierności Ewangelii, ale też w sposób wysoce kompetentny.¹⁵⁶ Wypowiedzi na temat wiary i obyczajów winny być zgodne z doktryną Kościoła, nie zaś prywatnymi opiniami. Ze względu na możliwość utożsamienia brata zakonnego, który występuje w mediach, z autorytatywnymi wypowiedziami Kościoła, należy wyraźnie oddzielać prywatne osądy na tematy wiary i moralności od publicznego stanowiska Kościoła.¹⁵⁷

Na podjęcie stałej współpracy z ośrodkiem radiowym czy telewizyjnym potrzebna jest zgoda ordynariusza zakonnego.¹⁵⁸ W programach telewizyjnych oczekuje się od braci zakonnych używania stroju zakonnego.¹⁵⁹ Odpowiednio przygotowani mogą również pełnić zadania doradcze w mediach.¹⁶⁰ Jeszcze inną funkcją, którą mogą podejmować, jeśli są do tego przygotowani, jest komentowanie transmisji celebracji liturgicznych.¹⁶¹

W razie poważnych rozbieżności poglądów i postaw prezentowanych przez zakonnika należy zastosować upomnienie lub odpowiednią sankcję. „W wypadku poważnego naruszenia powyższych norm ordynariusz winien upomnieć duchownego lub członka instytutu zakonnego i zobowiązać go do naprawienia szkody, np. poprzez sprostowanie lub odwołanie błędnej czy krzywdzącej wypowiedzi. W uzasadnionych i poszczególnych przypadkach ordyna-

¹⁵⁵ Por. Konferencja Episkopatu Polski, *Normy Konferencji Episkopatu Polski dotyczące występowania duchownych i osób zakonnych oraz przekazywania nauki chrześcijańskiej w audycjach radiowych i telewizyjnych*, 09.03.2005, Akta Konferencji Episkopatu Polski 10 (2005) nr 1, s. 74-76.

¹⁵⁶ Por. tamże, nr 8.

¹⁵⁷ Por. tamże, nr 9-11.

¹⁵⁸ Por. tamże, nr 13. O listach kościelnych stałych współpracowników, por. tamże, nr 14.

¹⁵⁹ Por. tamże, nr 15.

¹⁶⁰ Por. tamże, nr 16.

¹⁶¹ Por. tamże, nr 17.

riusz może zabronić wypowiedzania się w mediach lub zastosować inne sankcje przewidziane przez prawo.”¹⁶²

Na osobną uwagę zasługuje Internet. W ostatnim czasie wyrasta on na najpotężniejsze medium, z ogromną siłą oddziaływania.¹⁶³ Wykorzystanie go rodzi jednak problemy etyczne. Kościół nie chce dyktować decyzji i wyborów, ale poprzez wskazanie kryteriów etycznych i moralnych pragnie pomagać wszystkim korzystającym z Internetu.¹⁶⁴

Kościół nie lęka się nowych środków społecznego przekazu. Przeciwnie, włącza je w swoją misję. „Ważne jest także, aby ludzie we wszystkich strukturach Kościoła korzystali twórczo z Internetu, wypełniając swe zobowiązania i pomagali wypełniać misję Kościoła.”¹⁶⁵ Jednym z ważniejszych zadań, polecanym w dokumencie *Kościół a Internet*, jest wykształcenie medialne. Bracia zakonnicy, tak jak inni wierni, winni zdobywać je oraz umiejętności potrzebne do korzystania z Internetu. Wiedza ta jest potrzebna im osobiście, ale także do dzielenia się z innymi, w różnych formach apostołstwa.¹⁶⁶

Zakończenie

Bracia zakonnicy, na podstawie prawa kanonicznego, mogą uczestniczyć we wszystkich istotnych formach misji nauczycielskiej Kościoła. Z żadnej nie są wyłączeni. Wyjątkowe ograniczenia wynikają z racji teologicznych i prawnych, np. bracia nie mogą głosić homilii w trakcie Mszy św. oraz wyklądać przedmiotów teologicznych w wyższych seminariach duchownych. Fundamentem, pozwalającym im na udział w misji nauczycielskiej, jest sakrament chrztu i bierzmowania oraz konsekracja zakonna. Bracia zakonnicy, nie tylko mają prawo do udziału w misji Kościoła, ale także obowiązek. Są wezwani do aktywnego udziału w zadaniach nauczycielskich Kościoła.

Współczesne wymagania kulturowe, religijne i technologiczne stawiają nowe wyzwania dla misji nauczycielskiej braci zakonnych. Wynikają one m.in. z potrzeby aktywnej obecności w świecie środków społecznego przekazu. Mass media domagają się zintensyfiko-

---

¹⁶² Tamże, nr 21.

¹⁶³ Por. *Etyka w Internecie*, nr 2.

¹⁶⁴ Por. tamże, nr 18.

¹⁶⁵ *Kościół a Internet*, nr 10.

¹⁶⁶ Por. tamże, nr 11.

wanej posługi osób konsekrowanych. Aktualne wyzwania świata mediów oczekują na dalsze badania naukowe, również w zakresie prawa kanonicznego.

Życie konsekrowane bardzo mocno cechuje wymiar prorocki. Od spotkania brata zakonnego z Bogiem zaczyna się wszelka misja nauczycielska w Kościele. „Prawdziwe proroctwo ma swój początek w Bogu, w przyjaźni z Nim, w uważnym wsłuchiowaniu się w Jego słowa w różnych sytuacjach dziejowych. Prorok czuje w sercu żarliwe umiłowanie świętości Boga i dlatego wysłuchawszy Jego słów w dialogu modlitwy, głosi je życiem, słowem i czynem, występując jako rzecznik Boga przeciw złu i grzechowi.”¹⁶⁷

The participation of consecrate brothers in the teaching function of the Church

The article analyses the active part and assignments of consecrate brothers in the teaching function of the Church. The problem is examined with reference to the third book of the Code of Canon Law 1983. The author considers assignments of consecrate brothers in the ministry of the divine word, the missionary action of the Church, the Catholic education and instruments of social communication. Consecrate brothers can fundamentally participate in all teaching functions. Small limitations e. g. the prohibition of the predication of the homily during the Holy Mass are derived from theological or legal reasons.

---

¹⁶⁷ *Vita consecrata*, nr 84.